

Afb. 2: Overzicht van de opgraving met naast elkaar verschillende beerputten behorend bij huizen aan de Orthenstraat (Foto: BAM)

een proces dat veel stank veroorzaakte. Daarom vond het meestal plaats op achterterreinen, liefst zo ver mogelijk van de huizen. Tijdens de opgraving zijn de resten van enkele kuipen teruggevonden. Iets verderop, aan het Peter de Gekstraatje lag in de 19de eeuw een ijzergieterij. Het productieafval: grote ijzerslakken, werd daar op verschillende plaatsen aangetroffen. Werknemers van deze ijzergieterij woonden in de kamers daar tegenover, aan het Peter de Gekstraatje, waarvan er nu nog enkele overeind staan. Hopelijk worden deze karakteristieke woningen gerestaureerd. Het patroon van de straatjes *Achter de Roskam* en het *Peter de Gekstraatje*, waaraan vroeger de bedrijfs en fabriekjes lagen, zal terug komen in de nieuwe bebouwing van het Water- en Vuurplein.

Noten

- 1 J.L.F. van den Hurk en E. Nijhof, 'Pijpen', in: H.L. Janssen (red.), *Van Bos tot Stad. Opgravingen in 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 1983) 229-235.
- 2 N.H.L. van den Heuvel, *De ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch voor 1629* (Utrecht 1946) 389-394.

Moers taal

Cor Swanenberg

Bossche dialectverschillen

Het Bossche dialect heeft veel boeiende aspecten. De stad als ontmoetingsplaats van de Meierij, is een smeltkroes waarin vele taalvariëteiten elkaar beïnvloed hebben.

Men beweert dat het Bossche dialect minstens drie dialectvarianten kent, die ruwweg benoemd kunnen worden naar 'de Vughterendijk, het Orthen-eind en het Hintummereind'.

Wanneer je nu op zoek gaat naar onderlinge verschillen binnen Bossche dialecten kom je bedrogen uit. Alle pogingen ten spijt, heb ik althans geen echt duidelijke voorbeelden van deze dialectverschillen boven water kunnen halen.

De onderlinge verschillen in twee Bossche lijsten van het Aardrijkskundig Genootschap van 1879 geven wel aanwijzingen voor Bossche dialectvariëteit: een invuller (G. Bosch) geeft voor 'lieve kinderen' *aorige jong*, een ander (J. Timmerman) schrijft *lieve kijnder/keinder*. De een geeft *vaojer* voor 'vader', de ander *vaoder*; de een vermeldt *ik gee, hai geet, we gaon*, de ander *ik gaoi, hij gaot, wij gaon*; de een vervolgt met *d'n dieje hee gezeed*, de ander met *die hê gezeed*. 'Veel meisjes' is bij de een *veul durskes* en bij de ander *veul meskes*; 'koeien en schapen' is bij de een *koejes en schaop*, bij de ander *koeien en schaopen*, 'veulens en geiten' geeft de een als *vullens en guite*, terwijl de ander zegt dat die woorden "nagenoeg onveranderd" klinken als het Nederlands. 'In zeven dagen' is bij Bosch *in zeuven daag*, bij Timmerman *in zeuve daoge*; 'tegen Kerstmis' heeft als invulresultaat: *teugen Karsemis* en *teugen Karstijd*; 'gijlieden kreeg weinig, en gij hadt reeds niet veel' wordt *gullie kreegt wennig en ge hadt al nie veul* en *gellie kreeg 'n bietje en ge haad allevel nie veul*; 'laten we eens keuvelen' wordt *la w'es kletsen* en *lao we-n-es praote*; 'dinsdag' is *Deinsdag* en *Die-send* (*Deinsd.*).

We komen *vloeken* naast *vluuke* tegen; 'nen drooge zomer' naast 'n *dreuge*

zeumer, nen rouwen baard naast 'n *ruige baord* en *letste* naast *laoste*; voor 'hoen, hoenders' geeft de een *kep, keppes*, de ander *kiep, kiepen*.

Het is jammer dat Timmerman erg veel hiaten heeft gelaten, anders had deze opsomming veel uitgebreider kunnen zijn.

G. Bosch spreekt misschien een landelijker, 'Meierijser Bosch', Timmerman lijkt meer het Bosch van de jaren negentig van de vorige eeuw te spreken.

In de lijst van G. Bosch vonden we een aantal interessante, maar helaas onvergelijkbare gegevens: *aar* voor 'anders', *d'n hof after 't huus* voor 'de

"Witte wa mijnen boas zeet: ge mot 's zien wè dè vanaovond aon de binnekant helpe za"

Dialect van 'de Vughterendijk, het Orthen-eind of het Hintummereind'? Een tekening van Herman Moerkerk uit de gelijknamige bundel tekeningen die in december 1978 verscheen.

tuin achter het huis', *hai skudde mee 't heut, as dat ie 't nie geleufde* voor 'hij schudde ongeloofig het hoofd' en *kunjes en zeuge* voor 'biggen en zeugen'; 'eene bloozende deern' is 'n *deurske mee 'n kleur ('n deurske dê 'srooid)*. Bosch geeft voor 'welk een kleed had de bruid aan?': *wa veur kleeke druug de bruid?* Meer dan een eeuw later kent Reelick het *kleedje* nog voor 'jurk' blijkens zijn opgave in het Bosch woordenboek.

Een heel enkele keer geeft Reelick woorden met verschillende uitspraak: *toen ie me zag* naast *toen ie me zaag*; *jus* naast *juske* en *jungske* (allemaal voor jongetje), maar daaraan vallen geen conclusies voor gebiedsindeling te koppelen. Dat is ook nauwelijks te doen op basis van de lijsten van het Aardrijkskundig Genootschap.

Er zijn drie Bossche invullers van de Dialectvragenlijst No. 1 uit 1960 die wij opdoken in de Universiteit van Nijmegen en ook daar vinden we wel verschillen: 'blind' is *bleend, blint* of *bleint*. (Een zekere B. van den Eerenbeemt uit Den Bosch gaf in 1930 in een handgeschreven cahier: *blijnd* en Lex Reelick (van het Bosch woordenboek dus) schrijft in 1993 nog *bleind*. We kunnen er helaas weer geen locaties aan koppelen, omdat die niet gegeven zijn.)

Op de vraag welke verschillende werkwoorden voor 'schreien' in het Bossche dialect bestaan, krijgen we bij de eerste de antwoorden: *janke, simme* en *bléere*; bij de tweede: *janke, jengele, simme, bléere* en *schreeuwe* en bij de derde: *schreeuwe, simme* en *grijnze* met de toevoeging: 'janke wordt ook gehoord, maar is vulgair'.

Rozenkrans (het bidsnoer) wordt achtereenvolgens: *roozekrans, patternoster* en *patternoster* of *roozekrans*.

Conclusie: er zijn zeker verscheidene verschillen in het Bossche dialect voorhanden geweest, maar het is vrijwel ondoenlijk ze achteraf nog precies te lokaliseren.